

Stadsmiljöprogram för Luleå centrum

Antaget av kommunfullmäktige 2004-02-23

Innehåll:

Förord	4
Inledning	5

Stadens identitet

Rutnätsstaden	6
Sjöstaden	7
Vinterstaden	8
Stadens entréer	9

Funktioner

Ett funktionsblandat centrum	10
Offentliga platser	10
Handel	10
Trygghet	11
Tillgänglighet	12
Levande gatumiljöer	13
Trafik	14

Gaturummen

Gatugestaltning	15
Grönska i gaturummen	17

Offentliga platser

Parker	19
Torg	20
Offentlig konst	20
Skötsel	22

Utformning/Detaljer

Beläggning	23
Belysning	24

Stadens möblering

Huvudprinciper för möblering	26
Färgsättning	27
Sittmöbler	28
Cykelställ	29
Papperskorgar	29
Planteringskärl	29
Stolpar, pollare, trädgaller och stamskydd	30
Lekredskap	30
Små byggnader i gaturummet	30
Skyltning	31
Tillfällig möblering	32
Uteserveringar	32
Referenslitteratur	33

Förord

Stadsmiljöprogrammet är ett dokument som tillkommit av tre anledningar. Den första är att kommunen vill lyfta fram kvaliteter som finns i stadskärnan. Stadens läge, historia, stadsplan och klimat ger förutsättningar som det är viktigt att ta tillvara och utveckla. Stadsmiljöprogrammet syftar till att beskriva Luleå centrums kvaliteter och möjligheter att utveckla staden till en bättre plats att leva och vistas i.

Stadsmiljöprogrammet ska också vara ett underlag för olika kommunala förvaltningar i deras arbete. Det kan gälla arbetet med översikts- och detaljplaner, trafikplanering, miljöarbete, arbetet med offentliga utsmyckningar och mycket mer.

Dessutom ger stadsmiljöprogrammet konkreta riktlinjer för utformning av stadsrummen i form av gestaltungsprinciper för gator, möblering, färgsättning och materialval.

Inledning

Stadsmiljöprogrammet syftar till att göra centrum till en vackrare och attraktivare plats att besöka och att vistas i. Programmet omfattar alla allmänna platser på centrumhalvön.

Stadsmiljöprogrammet innehåller förslag till mål och riktlinjer för utformning, skötsel och funktion hos de offentliga rummen. Stadsmiljöprogrammet innehåller också förslag till hur Luleås särskilda kvaliteter ska utvecklas och hur stadens identitet kan stärkas.

Stadsmiljöprogrammet anger en arbetsinriktning och målsättningar som ska vara en vägledning i gestaltningen av de offentliga rummen under en längre tid. Det långsiktiga målet är att skapa en attraktiv och välfungerande stadskärna där det finns ett rikt och varierat utbud av handel, nöjen, kultur, service, verksamheter och bostäder.

Staden är en plats där man vistas och umgås. Storgatan är folklivets huvudstråk i Luleå.

Alla de åtgärder och förslag som framförs i stadsmiljöprogrammet utgår från den gående människans perspektiv. Det är de gående som skapar en levande stadsmiljö. Ett levande folkliv i centrum är en viktig förutsättning för ett rikt utbud av handel, nöjen och service. En levande stadsmiljö gynnas av att staden erbjuder en mångsidig, funktionell och vacker miljö för stadens invånare och besökare. Staden ska inte vara en plats där man vistas bara för att man måste utan ska erbjuda så goda kvaliteter att man väljer att vistas i den.

Luleå är en sjöstad med stora möjligheter till vattenkontakt i centrum. Närheten till vatten är en av de verkligt stora kvaliteterna i stadskärnan och bör därför tas tillvara bättre än idag. Genom att bevara utblickar mot vattnet och öka möjligheterna att vistas i strand- och hamnområdena i centrum kan Luleås identitet som sjöstad stärkas.

Luleås nordliga läge medför speciella förutsättningar för stadslivet. Luleå ska erbjuda en välfungerande stadsmiljö under hela året, även under vintern. I utformningen av stadsmiljön måste klimataspekter beaktas och de kvaliteter som årstidsvariationerna medför tas tillvara.

Det är också viktigt att utveckla stadskärnan till en miljö för alla. Ökad tillgänglighet och större trygghet i stadsrummen är en förutsättning för att alla stadens invånare ska kunna ta del i stadslivet.

Ett levande stadsliv förutsätter att gående människor i högre utsträckning ges utrymme i de gemensamma rummen. I valet mellan olika gestaltungslosningar på centrumhalvön ska de gåendes behov därför prioriteras. Ett sätt att förbättra för de gående är genom att utöka de ytor som reserveras för gående. Att utvidga gågatan är ett sätt att uppnå detta mål. Ett attraktivt gågatuområde har stor betydelse för stadslivet och är viktig för att människor ska kunna mötas och umgås.

Stadens identitet

Bild från stadshuset mot gamla riksbanken. Fotot är troligen från 1910-talet. Flera av träden som planterades på Kyrkogatan står kvar idag hundra år senare. Långsiktighet i trädplanteringen är avgörande för att skapa goda gaturum. Foto: Stadsarkivet.

Rutnätsstaden

Dagens centrum är framförallt format av den stadsplan som upprättades efter branden 1888. Den nya stadsplanen innebar en rätvinklig rutnätsstruktur med i huvudsak tre gatubredder: 12, 18 och 24 meter. Dessutom finns några gator som fick behålla sin bredd från före branden om 8 meter. De olika gatubredderna ger rytm och variation i stadsmiljön och är en viktig del av stadens karaktär.

De 24 meter breda gatorna upprättades som brandgator för att begränsa följderna av framtida bränder. Brandgatorna skulle planteras med dubbla trädrader för att ge ett extra brandskydd. Alléerna skulle också ge gatorna en boulevardkaraktär i enlighet med rådande europeiska stadsplaneideal.

Den nya stadsplanen slog inte igenom omedelbart. Långt in på 1900-talet fanns ett stort antal byggnader kvar i de föreslagna gaturummen eftersom man inte genast rev de byggnader som hamnat fel enligt den nya planen. Allégatorna blev heller aldrig planterade i sin helhet, men delar av de allra äldsta planteringarna finns kvar idag på Kyrkogatan och Kungsgatan.

En stor del av den bebyggelse som fanns på centrumhalvön då den nya stadsplanen föreslogs är idag riven och ersatt med nya byggnader. Däremot är kvartersindelningarna och gatornas läge och bredd i stort sett oförändrade från 1888 års plan. Städernas offentliga rum är nästan alltid mycket mer långlivade än de enskilda byggnaderna i en stad. Gator, torg och parker är därför en viktig del av kulturarvet och berättar om stadens historia. Utformning av offentliga platser ska därför visas stor omsorg och präglas av långsiktighet.

Bebyggelsen i Luleå centrum uppvisar en stor variation i ålder, placering på tomten, material, höjder och färgsättning. Det vanligaste mönstret har varit att placera byggnader längs med gatan i kvartersgräns, men mängder av undantag finns. I många andra rutnätsstäder har bebyggelsen utförts i slutna kvarter. I Luleå centrum har istället friliggande hus och öppningar in mot gårdsrummen varit huvudprincip i den äldre bebyggelsen.

Grönska i stadsrummen har getts av alléerna på de bredaste gatorna och av träd på kvartersmark. De planteringar som idag finns i de smälare gaturummen har ingen historisk grund, utan är alla tillägg under de senaste tjugo åren.

Bebyggelsen i staden är en viktig del av stadens historia och identitet. Arkitektur- och kulturhistoriskt intressanta byggnader och miljöer ska därför bevaras för framtiden och deras värden uppmärksammas. Det gäller inte bara vår allra äldsta bebyggelse utan också mer sentida tillägg som till exempel Shopping och Pontusbadet. Kommunen bör inte enbart verka för att bevara intressanta byggnader och miljöer, utan också verka för att arkitektur- och kulturhistoriska värden tas tillvara i staden.

Sjöstaden

Luleås läge på en halvö i Luleälvens utlopp motiverades från början av möjligheterna till goda hamnar. Hamnverksamhet har förekommit i centrum långt in på 1900-talet, men landhöjning, allt större fartyg och miljökrav har medfört att nästan all hamnverksamhet flyttat längre ut mot havet. Det har gjort att hamnområdena blivit tillgängliga för annan användning, men det är en förutsättning som endast delvis har utnyttjats i staden. De möjligheter hamnområdena ger för ett levande och attraktivt centrum skulle kunna utvecklas mer i Luleå.

De gamla hamnområdena skulle kunna få nya funktioner. Det är viktigt att skapa både förutsättningar att vistas i hamn- och strandområden och att det finns anledning att göra det. Sådana funktioner kan till exempel vara förbättrade parker, offentliga funktioner, torg, båttrafik eller liknande. Det är viktigt att Luleås hamn- och strandområden förbättras för att utveckla Luleå som sjöstad.

Både hamnar för små och stora båtar har flyttat ut från centrum. Bilden är från södra hamnen och tagen någon gång under 30-talet. Byggnaden som framskjutar mellan träden är den gamla saluhallen som nu är riven och ersatt av Södra hamnleden.

Skärgårdsdag i Södra hamnen i juni 2002. Foto Margareta Rantatalo, Stadsarkivet.

Ett sätt att bättre utnyttja stränder och hamnområden är att skapa ett sammanhängande promenadstråk runt hela centrumhalvön. Delar av ett sådant stråk finns redan och det som krävs är att binda ihop dessa delar till en helhet. Detta är en åtgärd som bör prioriteras.

För att kunna skapa attraktiva hamnområden är det viktigt att norra och södra hamnlederna får en bättre och mer fotgängarvänlig gestaltning än idag. Man måste kunna passera trafiklederna enkelt och miljöerna måste i högre utsträckning inbjuda till vistelse för att hamnområdena ska bli mer attraktiva.

Stadens rutnätsstruktur ger en påtaglig vattenkontakt i framförallt i gatornas nord-sydliga riktning. Att ha utsikt över vatten är vackert i staden och är dessutom viktigt för att man ska förstå att centrum är beläget på en halvö. Att bevara dessa siktlinjer är viktigt för stadsbild och vattenkontakt. Byggnader och planteringar som skymmer sikten mot vattenytorna i gaturummen bör därför undvikas.

Köpangatan i vinterdräkt. Träden i kvartersgränserna bidrar till gatans karaktär och lokalklimat under hela året.

Vinterstaden

Luleås nordliga läge ger speciella förutsättningar för stadsbyggandet. Stadens klimatförutsättningar är en central utgångspunkt i utformningen av stadsmiljön.

Luleå präglas av vinter under en stor del av året. Snö, mörker och kyla ställer särskilda krav på stadslivet och stadsmiljön för att den ska fungera. Särskilt betydelsefullt blir det till exempel att ha en god belysning i stadsrummen och att ge skydd mot vind.

Is och snö är en stor tillgång för luleborna och en viktig del av stadsmiljön under vinterhalvåret. Sjöisen utgör ett av de viktigaste offentliga rummen i centrum och används för utflykter, fiske, skidåkning, skotertrafik och skridskoåkning. Under årens lopp har travlopp, rockfestivaler och fisketävlingar hållits på isen. Möjligheterna att använda isarna på ett ännu bättre sätt bör utredas mer.

De möjligheter som vintern ger skulle kunna utnyttjas ännu mer. En viktig åtgärd är att underlätta för människor att ta sig ner på isen

på fler ställen än idag. Det kan åstadkommas genom att man anlägger trappor, ramper eller bryggor som kan användas både under sommar och vinter för att nå vattnet/isen.

Idag tas nästan alla sittbänkar in för vintern i centrum. Behovet av sittplatser finns dock under hela året. Särskilt de platser i staden som är soliga under vårvintern skulle behöva vintersittplatser. Sådana platser är till exempel i Södra hamnen och Storgatans solsida.

Viktiga promenadstråk under sommaren bör fungera även under vintern. En fullständig strandpromenad runt centrumhalvön bör därför vinterväghållas i hela sin längd.

Att centrum ligger på en halvö gör staden särskilt utsatt för vindar. Rutnätsplanens öppenhet mot vattnet är en tillgång, men bebyggelsemönstret bidrar också till att vinden förstärks på vissa gator. Det gäller framförallt de bredaste gatorna i centrum. Alléplanteringar kan bidra till att minska blåsigheten på dessa gator genom att träden bryter upp vinden. För att inte öka blåsigheten bör man på centrumhalvön generellt undvika att bygga hus som är påtagligt högre än de omgivande husen. Höghus för ner kraftiga vindar till marknivå och försämrar därmed lokal-

Kulturcentrum Ebeneser vid Storgatan. Belysning i stadsrummen blir särskilt viktig under vinterhalvåret. Foto: Margareta Rantatalo, Stadsarkivet.

Stadens entréer

Att centrum ligger på en halvö medför att infarterna koncentreras till några få punkter. Luleå centrum har två monumentala infarter där staden presenteras för besökaren på långt håll. Stadens fasader mot vattnet med byggnader, belysning, planteringar blir därför särskilt betydelsefulla, liksom hur entréerna utformas. Luleå centrums läge på en halvö och de koncentrerade entrépunkterna ger centrum en unik karaktär väl värd att ta tillvara och utveckla.

Stadens entréer är i huvudsak utformade efter bilen. Entrérummen skulle vinna mycket på en gestaltning som också tog hänsyn till fotgängares och cyklisters behov. Det skulle bland annat innebära att

Stadens fasad mot vattnet såväl som själva silhuetten är det första man möter av Luleå centrum. Nya byggnader i centrum som förändrar stadens fasad eller silhuett måste därför utföras med mycket stor omsorg och arkitektonisk kvalitet. Foto: Margareta Rantatalo, Stadsarkivet.

Bergnäsbron utgör stadens entré från sydväst. Bron är ett av stadens mest karakteristiska byggnadsverk och skulle vara en tänkbar byggnad att effektbelysa så att den blir synlig även under årets mörka timmar.

belysningen anpassades till fotgängare och cyklisters behov och att man förbättrade standarden på gång-och cykelvägarna in till centrum.

Entréerna är viktiga stadsrum som bildar den viktiga länken mellan stadens centrum och de omgivande stadsdelarna. En gestaltning av entréerna som tar hänsyn till dessa aspekter skulle få stor betydelse för hur man uppfattar och möter staden.

Funktioner

Ett funktionsblandat centrum

Luleå centrum rymmer idag arbetsplatser, handel, bostäder och en rad olika offentliga funktioner. Blandningen av funktioner medför att människor vistas i staden av olika skäl under hela dygnet. Ett funktionsblandat centrum är därför en viktig förutsättning för en levande och trygg stadsmiljö. Därför bör man eftersträva att centrumhalvön även i fortsättningen rymmer ett rikt och varierat utbud av nöjen, kultur, handel, service, arbetsplatser och bostäder.

Offentliga platser

Det är viktigt att stadsrummen är möjliga att använda på många olika sätt. Det måste finnas platser där marknader och festivaler kan äga rum och det behövs platser där människor kan träffas, vistas och koppla av.

Genom att skapa bättre förutsättningar för olika aktiviteter i stadsmiljön kan fler invånare använda de gemensamma rummen. Det ger i sin tur en mer levande stadsmiljö. Syftet med de åtgärder som föreslås i stadsmiljöprogrammet är att göra stadens gemensamma rum till en miljö där människor möts och en mångfald av aktiviteter kan äga rum.

Målet med att förbättra stadens allmänna platser är att förbättra dem för alla, oavsett ålder eller funktionshinder. Att förbättra staden för fotgängare och att utöka platserna för dem gynnar inte minst barn och äldre som idag ofta har särskilt svårt att använda de offentliga platserna.

Handel

Centrumhandels stora konkurrensfördel är stadskärnans förutsättningar att erbjuda ett rikt och varierat utbud. Möjligheterna till olika aktiviteter och folklivet gör staden attraktiv att besöka och att vistas i. Handeln är en viktig förutsättning för en levande stadsmiljö, men en

levande stadsmiljö är också en viktig förutsättning för handeln. Ett ökat folkliv i gaturummet förbättrar förutsättningarna för ytterligare caféer, restauranger och affärer. Åtgärder som föreslås för att ge bättre förutsättningar för folkliv i staden kan därför ha stor betydelse för handeln i Luleå.

Den fysiska gestaltningen har betydelse för handeln. När halva Storgatan blev gågata 1979 fanns en stor oro för att handelsförutsättningar skulle bli sämre. Det var en av anledningarna till att inte gatan stängdes i hela sin bredd, utan en bussgata kvarstod på ena sidan. När det visar sig att den sida som var gågata medförde bättre affärlägen gjordes hela Storgatan mellan Smedjegatan och Kungsgatan om till gågata 1984. Idag har detaljhandeln i hög utsträckning koncentrerats till gågatan i centrum.

Storgatan i Luleå är handelns huvudstråk, men längs gatan ryms också bostäder, hotell, kontor, offentlig förvaltning och skolor. En blandad stad är en viktig förutsättning för en levande stadsmiljö under hela dygnet. Foto: Pär Domeij.

Gångtunnlar är en miljö som ofta uppfattas som otrygg av fotgängare. Det svaga ljuset tillsammans med gångbanans sträckning gör det omöjligt att se vem man möter i eller på andra sidan tunneln.

Trygghet

Luleborna upplever generellt att Luleå är en trygg stad men det finns troligen ändå ett antal miljöer som människor undviker att använda av rädsla för våld och övergrepp. Oftast är det kvinnor och äldre som är mest rädda för att råka illa ut och som därför försöker undvika vissa offentliga platser.

Ofta handlar det om områden som är mörka och övergivna på kvällar och nätter, där man inte ser vem man möter och inte blir sedd ifall något skulle hända. En av de viktigaste åtgärderna för att öka tryggheten är att få fler människor att vistas ute i stadsmiljön. Skydd och trygghet ges främst av att andra människor vistas i den offentliga miljön och i omgivande bebyggelse. Att en stadsdel är befolkad under hela dygnet är därför mycket viktigt för att skapa en trygg stadsmiljö.

Det uppnås allra bäst genom att verksamheter och bostäder blandas i staden.

Att kvinnor och äldre undviker vissa miljöer innebär inte bara en inskränkning i den personliga friheten. Det innebär också en ojämlig och odemokratisk stadsmiljö. Att risken för att verkligen råka ut för något i stadsmiljön är liten har i detta sammanhang mindre betydelse. Det är den upplevda otryggheten som gör att människor begränsar sina rörelser. För att uppnå en jämställd stadsmiljö måste man därför arbeta för en tryggare stadsmiljö.

Säkerhet i form av trafiksäkerhet har haft en hög prioritet i många år och har bland annat gett oss planskilda korsningar och gång- och cykelvägar avskilda från biltrafiken. Men förbättrad säkerhet leder inte alltid till ökad trygghet, ibland har konsekvenserna till och med varit de motsatta. Att införa ett trygghetsperspektiv på den fysiska miljön är lika viktigt som att ta hänsyn till trafiksäkerheten.

En tryggare stadsmiljö kan också åstadkommas och underlättas av ett flertal fysiska åtgärder. Det kan till exempel handla om att det finns god, kontinuerlig belysning vid gångstråk och att det finns alternativa vägar mellan olika punkter. Möjligheten att ändra väg för att undvika oönskade möten är viktig när man rör sig i staden för att ge trygghet. En småskalig rutnätsstruktur ger därför ofta större trygghet i stadsmiljön eftersom den ger många olika vägval. Ibland måste dock långa rörelsestråk planeras där det inte finns alternativa vägval. Dessa stråk bör då konsekvent följa de områden där många människor vistas och rör sig.

När förändringar av planteringar görs är det viktigt att också ett trygghetsperspektiv vägs in som en av flera aspekter. Stora, täta buskage är olämpliga att plantera intill gångstråk i stadsmiljön. Man bör i allmänhet försöka undvika att skapa rum där det är lätt att gömma sig, i synnerhet i områden som få människor använder.

Det är också viktigt att stadsmiljön är välkött för att ge en känsla av trygghet. Klotter och nedskräpning gör att stadsmiljön upplevs som mindre trygg eftersom det ger en signal om att ingen tar ansvar för de gemensamma rummen.

För att göra Luleå till en tryggare stad bör man göra en trygghetsinventering där otrygga miljöer identifieras och förslag till åtgärder läggs fram. Trygghetsutredningen bör sedan ligga till grund för arbetet med att förbättra stadsmiljön. Trygghetsfrågorna ska alltid beaktas när man gör förändringar i stadsrummen.

Förslag:

- En trygghetsinventering bör göras för tätorten och förslag till förbättringar tas fram.

Tillgänglighet

De offentliga rummen ska kunna användas av alla stadens invånare. För att uppnå detta krävs ett systematiskt arbete där man ser till hela miljöns tillgänglighet vid om- och nybyggnad.

Luleå kommun har antagit en handikapplan. Målet för planen är att göra livsmiljön mer tillgänglig för människor med funktionshinder. Omgestaltning av stadsmiljön är en del i detta arbete som ska leda till att den fysiska miljön blir tillgänglig för alla stadens invånare.

Av stor betydelse för funktionshindrade är möjligheten att ta sig till och från centrum. Att kollektivtrafiken med linjenät, busshållplatser och bussar blir tillgängliga är därför en viktig del i arbetet med att göra centrum tillgängligt för alla.

I gestaltningen av den fysiska miljön finns en rad åtgärder som kan vidtas för att förbättra tillgängligheten. Det är viktigt att gaturummen utformas så att det är så lätt som möjligt att orientera sig. Gaturummen ska inte innehålla onödiga hinder som försvårar för synsvaga och rörelsehindrade att ta sig fram.

Sittmöbler är särskilt betydelsefulla för människor med rörelsehinder och bör finnas på många platser i staden. Informationsskyltar kan underlätta orienteringen i stadsmiljön och bör utformas så att funktionshindrade också kan ta del av informationen. Det är viktigt

att information om till exempel gatunamn och husnummer är tydligt utmärkt i stadsmiljön för att underlätta för människor att hitta rätt.

Räfflade plattor fungerar som ledstråk för synskadade. Markbeläggning måste utföras med tanke på både rörelsehindrade och synsvaga. Det är viktigt att tillräckliga kontraster finns i beläggningen, eller förändring i beläggningens struktur där förändringar sker, till exempel vid riktningförändringar eller hinder. Entréer till byggnader ska vara möjliga att komma in i även för rörelsehindrade.

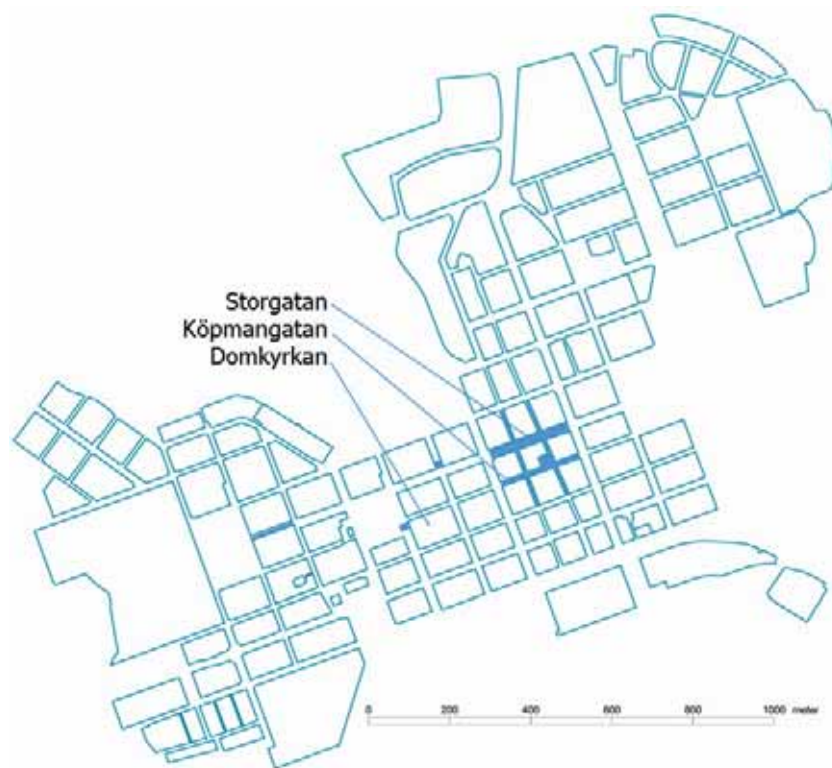
I många fall måste en ökad tillgänglighet i stadsmiljön uppnås genom att kommunen och fastighetsägare samarbetar. Det kan till exempel gälla anordnandet av ramper, skyltning och belysning. Tillgänglighet till fastighetsentréer ska i första hand lösas inom fastigheten. Där det inte är möjligt kan gatumark behöva tas i anspråk.

När man bygger ramper på gatumark ska de utföras så att de utgör en fast anordning i gaturummet och vanligtvis med samma beläggning som gatan. Ramper som är flyttbara kan endast accepteras där de leder upp till en flyttbar konstruktion, till exempel en uteservering.

En ökad tillgänglighet i stadsmiljön ska uppnås på ett sådant sätt att stadsmiljön blir vackrare och trivsammare att vistas i. Ramper, skyltar, belysning, beläggning och övriga detaljer i stadsrummen kan utformas på ett sådant sätt att de både blir funktionella för alla och bidrar till en försköning av staden.

Förslag:

- Tillgänglighetsfrågor ska alltid beaktas vid förändringar av den fysiska miljön i centrum.

Gator som idag är reserverade för fotgängare i Luleå centrum. Folklivet i stadsmiljön koncentreras till de gator där fotgängare har företräde. För att göra en större del av staden till en levande stadsmiljö behöver ytterligare ytor för fotgängare tillkomma.

Levande gatumiljöer

Gatans gestaltning har stor betydelse för hur den kommer till användning. För att åstadkomma ett rikt gatuliv krävs att gatorna inte bara fungerar väl för de som är tvungna att använda gatan, utan att den också lockar till sig människor som vill vistas där. Erfarenheter från såväl svenska som europeiska städer visar att ett av de mest effektiva sätten att locka människor till en gata är att reservera den för fotgängare eller på annat sätt begränsa biltrafiken.

Folklivet i Luleå koncentreras idag till de ytor där fotgängarna är prioriterade, på gågatan och i närliggande kvarter. Det är här uteserveringarna trängs, de flesta butiker finns och människor möts. Det finns både möjligheter och utrymme för att skapa ytterligare fotgängarytor i Luleås stadskärna. Det skulle troligen leda till att man rör sig över en större del av centrum. En följd av detta är att fler platser kan fungera för till exempel uteserveringar och möten. Centrum skulle därigenom också upplevas större.

Man kan öka de fotgängarprioriterade ytorna på olika sätt. Valet av lösning måste bland annat utgå från de transportbehov som finns längs gatan. Man kan till exempel införa en gågata eller tidsbegränsa transporter under dygnet. En tredje lösning är att omforma gatan till en gårdsgata som innebär att biltrafik är tillåten på gåendes villkor. Gårdsgator är en bra kompromiss där trafik måste kunna komma fram men mängderna av biltransporter inte är omfattande.

Att utöka de ytor som är reserverade för fotgängare skulle troligen leda till ett ökat folkliv i centrum. För att det ska fungera väl är det viktigt att fotgängarytorna bildar sammanhängande stråk för att människor enkelt ska kunna röra sig. Därför ligger det nära till hands att utöka de fotgängarprioriterade områden som redan finns på Storgatan, Köpmangatan, Timmermansgatan och Skomakargatan.

Förslag:

- Större andel av de gemensamma ytorna i centrum ska bli fotgängarprioriterade. Möjligheterna att gå och cykla i centrum ska förbättras.

Trafik

I Luleå centrum måste olika trafikslag samsas om ett begränsat utrymme. För att göra staden mer attraktiv är det angeläget att förbättra de oskyddade trafikanternas villkor i centrum. Målet för trafikplaneringen i centrum bör vara att skapa ett bra gång- och cykelnät och ett balanserat biltrafiknät. I all trafikplanering i centrum ska tas hänsyn till stadens befintliga struktur.

Centrumhalvön är ungefär 1 × 1,5 km stor, vilket innebär att i stort sett alla målpunkter i centrum ligger inom det avstånd som människor normalt uppfattar som ett bekvämt gångavstånd. Att gå bör vara huvudalternativet för förflyttning inom centrum. Fördelen med gångtrafik i staden är flera: det är tillgängligt för störst andel av befolkningen av alla trafikslag, det innebär inga miljöproblem, staden blir mer levande och det kan dessutom vara positivt för folkhälsan.

Nackdelen för fotgängare är att de löper större risk att skadas eller dödas i trafiken än bilister. Ett trafiknät i centrum måste erbjuda största möjliga trafiksäkerhet, i synnerhet för de oskyddade trafikanterna. Detta kan leda till ett flertal olika åtgärder såsom att anpassa hastigheten, införa gårdsgator och reglera olika trafikslags tillgänglighet på olika gator. Det kommer också att bli angeläget att åstadkomma ett välfungerande cykelnät i centrum.

Alla gator i centrum ska utformas så att fotgängare enkelt kan använda dem och passera över dem. Cyklister ska erbjudas särskilda cykelbanor där det är möjligt och lämpligt. Cykelbanorna måste bilda ett sammanhängande nät för att fungera så bra som möjligt och måste ansluta till huvudinfarterna till centrum.

För att uppnå tydlighet och samstämmighet i gaturummen är det viktigt att bebyggelsemönster, trafiklösningar och gatans utformning överensstämmer i gestalt. En tydlig och konsekvent utformning gör det enkelt att förstå hur man ska röra sig och vilka regler som gäller. Det är inte minst viktigt för att även funktionshindrade ska kunna använda stadsmiljön.

I de fall biltrafiken ska begränsas på något gatuavsnitt ska man ändå tillgodose de oskyddade trafikanternas möjligheter att röra sig obehindrat enligt rutnätsplanen.

På flera håll i staden är det oklart hur cyklister ska röra sig: förbättrade cykelstråk skulle förbättra situationen för både fotgängare och cyklister. Där gång- och cykelbanor ligger bredvid varandra är det viktigt att det finns en tydlig avgränsning genom att de olika ytorna har olika beläggning eller liknande. Cykelbanor bör anläggas längs huvudstråk som har mycket fordonstrafik.

Förslag:

- En trafikstrategi för centrumhalvön ska tas fram som i synnerhet fokuserar på möjligheterna att förbättra de oskyddade trafikanternas nät.

Människor rör sig enligt bebyggelsemönstret. Det innebär att man fortsätter att gå längs hävdvunna gaturum även om trafiklösningen säger att gatan inte längre finns. Spontana stigar är ett tecken på att gestaltningen misslyckats. Utformningen i ett gaturum ska anpassas efter människors behov av bekväma rörelsestråk. Gula pilar visar hur människor rör sig. Bilden är från Hermelinsgatan.

Gaturummen

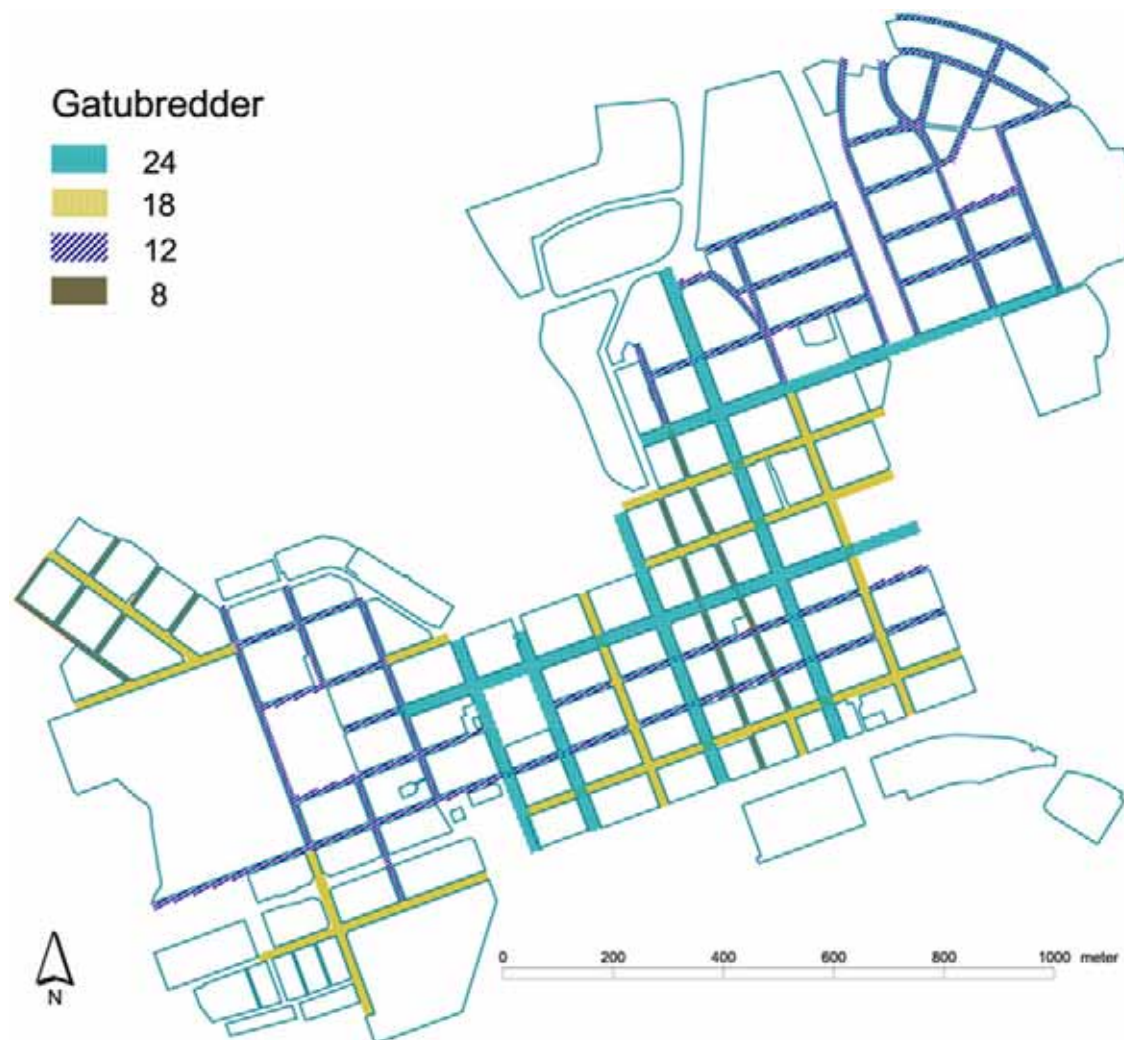
Gatugestaltning

Utformningen av gaturum och andra stadsrum är till för att underlätta för människor att röra sig och vistas i stadsmiljön. Genom att tillämpa tydliga principer för gatorna underlättar man orienteringen och läsbarheten i stadsrummen. Staden blir en bättre helhet om man enkelt förstår sambanden mellan olika stadsrum och stadens uppbyggnad.

De generella gestaltungsprinciperna för staden ska ligga till grund för stadsrummets utformning under lång tid. Träd som planteras lever hundra år eller mer, gator och deras sträckning ändras i stort sett aldrig när de väl har lagts fast. Att ta tillvara och utveckla hävdvunna gestaltungs lösningar är den mest ekonomiska och långsiktiga lösningen för stadsrummen i centrum.

Gatornas gestaltning på centrumhalvön ska först och främst utgå från gatans bredd. De hävdvunna gatubredderna om 8, 12, 18 och 24 meter ska bibehållas, liksom gatu sträckningarna.

Gatans gestalt bör genomföras i gatans hela längd. Att generella principer råder för gatugestaltningen har både estetisk och praktisk betydelse. Gatumiljön blir rörig och överblickbar när kantstenslinjer, trädplanteringar och beläggingsmaterial varierar längs gatan. Idag förekommer att den yta som är avsedd att gå eller cykla på i ett kvarter försvinner eller

Huvudsakliga gatubredder i Luleå centrum idag. Stadsplanen från 1888 föreskrev tre olika gatubredder för centrumhalvön; 12, 18 och 24 meter. Stadens grundstruktur följer i huvudsak 1888 års plan. Vid gatugestaltningen måste man utgå från de befintliga gaturummen, vilket leder till att stadens gator utformas enligt fyra huvudprinciper utifrån gatubredd.

flyttas i nästa. Detta leder till irritation och minskad bekvämlighet för fotgängare och cyklister. En samlad och konsekvent utformning av gatorna är därför en förutsättning för en vackrare och mer funktionell gatumiljö.

Förslag

- Fyra huvudsektioner utifrån gatornas bredd ska tillämpas inom Luleås rutnätsstad.
- Gatans utformning ska genomföras i gatans hela längd.
- De hävdvunna gaturummen ska bibehållas både som rum och rörelsestråk, framförallt för fotgängare och cyklister.
- De 24 meter breda gatorna ska planteras med trädrader i gatans hela längd.
- Belysning placeras på stolpe i kvartersgräns eller på husväggarna i gaturummen som är 8 eller 12 meter breda.
- Belysning anpassas till fotgängare och cyklisters behov.
- Längsgående parkering ska vara huvudprincip i rutnätsstadens gaturum.
- Särskilda cykelbanor får bäst möjligheter i de 18 meter breda gaturummen. I dessa gaturum finns också goda möjligheter att rymma breda trottoarer.

De smalaste gatorna bör hållas så fria från möblering som möjligt. Belysning och trafikskyltar placeras i första hand på fasader, i andra hand på stolpe i kvartersgräns. 8- metersgatan till vänster och 12-metersgatan till höger.

De 18 meter breda gatorna ger möjligheter till att rymma en rad funktioner i gaturummet. Här finns vanligen de bästa förutsättningarna för att få plats med en bra cykelväg, breda trottoarer, parkeringsplatser och körytor.

Luleås 24 meter breda gator (se karta på nästa sida) föreslås planteras med dubbla trädrader i hela gatans längd. Trädraderna bidrar till ett bättre lokalklimat, splittrade gaturum hålls samman och trivseln ökar. Övrig möblering, parkeringar, stolpar mm bör placeras i trädraden längs gatan.

Grönska i gaturummen

I 1888 års stadsplan föreslogs betydligt bredare gator än tidigare. Boulevardgator med dubbla trädtrader infördes som ett sätt att förhindra nya stadsbränder, men de var också i enlighet med tidens stadsplaneideal. Träden skulle både ge brandskydd och göra gatumiljön vackrare.

Luleås 24 meter breda gator är ursprungligen utformade för att ha dubbla trädtrader. Smedjegatan, Rådstugatan, Lulsundsgatan, Storgatan, Kungsgatan och Kyrkogatan var avsedda att vara brandgator. De fyra sistnämnda har idag trädplanteringar längs delar av gatan.

De befintliga alléerna har stor betydelse för stadsbilden och är värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt. Därför är det angeläget att komplettera befintliga alléer så att de blir fullständiga. Vid komplettering av de befintliga alléerna utgår man från nuvarande placering av träd i gatusektionen.

Det är önskvärt att också Rådstugatan och Smedjegatan på sikt förses med dubbla trädtrader för att få en attraktivare gatumiljö och ett bättre lokalklimat.

Eftersom träd blir gamla och inte så lätt låter sig flyttas är det viktigt att man planterar dem utifrån ett långsiktigt perspektiv. För varje trädplanterad gata är det viktigt att det finns en principsektion som gäller i gatans hela längd. Träden ska inte ändra avstånd från fasaderna, utan placeras i samma linje längs hela gatan för att bevara överblick, läsbarhet och sammanhang längs gatan.

24-metersgatorna föreslås bli planterade med dubbla trädtrader i gatornas hela längd. Trädens placering i gaturummet varierar mellan de olika gatorna. Där trädplanteringar redan finns är det naturligt att komplettera med träd enligt samma mått och samma typ av träd som de befintliga. Det betyder att befintliga björkalléer ska kompletteras med björkar för att få en vacker helhet längs gatorna. När helt nya alléer tillskapas kan man välja andra trädsorter som är härdiga i Luleås klimat och som ger allergiker mindre besvär

Träden i gaturummen är viktiga för lokalklimatet. Generellt gäller att behovet av vinddämpande planteringar är störst på de bredaste gatorna i staden. Att trädplanteringar gör stor skillnad för lokalklimatet kan man märka genom att till exempel jämföra Kyrkogatan och Smedjegatan. Gatorna har samma bredd och är orienterade i samma riktning, men ändå är vindhastigheterna påtagligt lägre på den alléplanterade Kyrkogatan.

Historiskt sett har träd varit ett ovanligt inslag i gaturummen. Grönska har främst getts av de träd som planterats i kvarter och kvartersgränser mot gatan. De träd som förekommer idag i gaturummen som är smalare än 24 meter är alla relativt sena tillskott.

I de smalare gaturummen bör grönska i huvudsak ges av träd i kvartersgräns eller inne på kvartersmark. Inga ytterligare träd bör planteras i gaturum som är 18 meter och smalare. Tillförandet av nya träd bör koncentreras till boulevardgatorna i centrum.

Grönska i form av blomplanteringar, på trottoarer, i anslutning till fasader och liknande kan vara ett bra sätt att förbättra de smalare gaturummen.

Träd bör inte placeras i gatukorsningar, eftersom de då kommer att skymma viktiga siktlinjer och därmed bryta en upplevelse av rumsligt sammanhang längs gatan. Det här gäller också i de fall där gaturummet blivit kraftigt förändrat, som till exempel i Stadsparken. Här är det viktigt att parkens planteringar inte tar bort möjligheten att uppleva Köpmangatans ursprungliga sträckning genom parken.

Träd ska inte vara i vägen. Träd i de smalaste gaturummen liksom spärplanteringar för att stänga av en gata är därför olämpligt.

Träd ska inte placeras så att de blir hinder i gaturummen. Trädplantering i de smalaste gaturummen är därför olämpligt, liksom att spärra av gator med träd. Spärplanteringar bli ett hinder för fotgängare, inte minst under vintern, då stora snövallar plogas upp.

För att ge träden i gaturummen bättre förutsättningar är det viktigt att en större del av markbeläggningen är vattengenomsläpplig än idag. Grus, gatsten och plattbeläggning är bättre för träden än asfaltytor.

Förslag:

- 24-metersgatorna ska ha dubbla trädrader. I första hand ska de ursprungliga allégatorna Kyrkogatan, Kungsgatan, Lulsundsgatan och Storgatan få dubbla trädrader i gatans hela längd. I andra hand bör också Rådstugatan och Smedjegatan få dubbla trädrader.
- Där träd placeras ska de ges goda förutsättningar att överleva. En större del av markbeläggningen behöver därför vara vattengenomsläpplig än idag.
- Gator som är 18 meter och smalare ska inte trädplanteras. Blommor kan däremot vara ett fint tillskott i dessa gaturum.
- Träd ska inte planteras i gatukorsningar eller i hävdvunna gaturum på ett sätt som strider mot gatans principsektion.

Offentliga platser

Parker har stor betydelse för människor i staden som rekreationsområden, mötesplatser och stadsrum. Stadens parker erbjuder möjligheter att vila, stanna upp och vistas i stadsmiljön. I bästa fall utgör stadens parker oaser i staden som kan användas vid många olika tillfällen och på olika sätt. Foto: Per Pettersson.

Parker

Det förekommer flera olika typer av parkmark på centrumhalvön. Några parker har som främsta funktion att vara mötesplatser och platser för olika aktiviteter. Till de parkerna hör Hermelinsparken, Stadsparken och Floras kulle. De här parkerna är viktiga offentliga rum i stadsmiljön. Att de används flitigt innebär att de också kräver en hög skötselnivå. Stor omsorg bör visas vid val av växter och i utformningen av planteringar, liksom i valet av möbler och markbeläggningsmaterial i dessa parker.

Stadsparken hade från början den roll ett centralt torg förväntas spela i en stadsplan. Byggnaderna runt parken har särskilt påkos-

tade fasader för att bilda väggarna i stadens främsta gemensamma rum. Idag fungerar stadsparken som ett torg med aktiviteter och som mötesplats för människor. Stadsparken är en av stadens allra viktigaste offentliga platser, även om utformningen idag skiljer sig mycket från tidigare.

På centrumhalvön förekommer också andra grönområden som i högre grad har en naturkaraktär. Sådana områden är Gültzaudden, parkområdet väster om länsstyrelsen samt några andra strandzoner på centrumhalvön. Dessa områden är uppskattade strövområden och bör utvecklas, till exempel med ytterligare belysning och förbättrade gångstråk. Vill man tillföra blommor i dessa områden bör det ske på de öppna ytorna, inte i särskilt anlagda rabatter eller blomkrukor. Överhuvudtaget är det viktigt att låta Gültzaudden behålla sin naturkaraktär.

Det är viktigt att olika typer av parker förekommer även i fortsättningen på centrumhalvön. Grönområden på centrumhalvön är en stor tillgång för både boende och besökare. De har också stor betydelse för fåglar och andra djur i staden.

En ny grönsplan bör tas fram för Luleå. En sådan plan kan bli ett viktigt underlag för skötsel och utveckling av stadens grönområden.

Förslag:

- En ny grönsplan tas fram.

Stadens strövområden är viktiga för invånarna. Kontinuerliga gångstråk, även under vintern och rumslig variation är viktiga egenskaper för grönområdena ska bli väl använda och funktionella. Bild från västra stranden nedanför länsstyrelsen.

Köpmanntorget är idag mörkt och svårarvänt.

Torg

Torg utgör ofta viktiga mötesplatser i städer. De erbjuder utrymme för offentliga möten, för handel och festligheter. Att ha välfungerande torg är en stor tillgång i stadsmiljön. I Luleå centrum finns det idag en brist på fungerande torg.

Det har funnits ett flertal torg i Luleå, men de har inte längre samma funktion i stadsmiljön som de en gång hade. Salutorget hyser idag två bensusmackor, Loet är bussterminal och Rådhusorget har blivit parkeringsplats och en del av stadsparken. Stadsparken fungerar idag som torg.

Det enda torget som är utformat som torg är idag Köpmantorget. Köpmantorget är ett ganska nytillkommet litet vardagstorg. Torget är sydvänt, men skuggas till stora delar av de omkringliggande husen. Torget erbjuder idag inte särskilt goda möjligheter för att vistas, utan det är ett stadsrum man enbart passerar. Det är angeläget att bättre ta tillvara Köpmantorget som stadsrum. Förändringar och förbättringar av Köpmantorget är möjliga och bör utredas särskilt.

Det finns möjligheter att skapa ytterligare torgrum i centrum, till exempel på Södra hamnplanen. Dessa möjligheter ska tas tillvara i Luleå för att få en bättre och mer attraktiv stadskärna.

Förslag:

- Köpmantorget bör utvecklas så att bättre förutsättningar ges för olika aktiviteter som till exempel möten, uppträdanden och torghandel.

Offentlig konst

Konst på allmänna platser utgör ett betydelsefullt inslag i stadsrummen. Konstverk bidrar tillsammans med den övriga kulturmiljön till att skapa såväl historia som identitet i stadsmiljön. Kommunen bör verka aktivt för att god konstnärlig utsmyckning kommer till stånd där så är lämpligt.

Isskulpturer utanför stadshuset 2003. Isskulpturer tillhör den tillfälliga konstnärliga utsmyckningen, några dagars blidväder och skulpturerna försvinner.

Idag förekommer relativt lite offentlig konst i Luleå centrum. Medvetenheten om konstens betydelse bör ökas. I arbetet med det offentliga rummet kan samarbete med konstnärer tillföra viktiga aspekter.

Vanligtvis tänker man på offentlig konst som skulpturer eller bilder som utplaceras och står under en lång tid på sin plats. Men offentlig konst kan också vara tillfällig som iskusulpturerna som placeras ut varje år i staden eller bestå av ljus-, ljud- eller video.

Förslag:

- Kommunen ska arbeta aktivt med konst i de offentliga rummen.

I gaturummen ska parkeringen i förstahand vara längsgående. Det ger både det bästa utseendet och en bättre trafiksäkerhet än parkeringsplatser tvärs gaturummet..

Parkering

Parkeringsplatser är en nödvändig funktion i stadsmiljön, men det är också en funktion som kräver stora ytor. Hur många parkeringsplatser som kan tillskapas i stadsmiljön är därför alltid en avvägning mellan olika markanvändningsintressen.

En parkeringsutredning gjordes 2002. Slutsatsen av utredningen var att det finns en mycket god tillgång på parkeringsplatser på centrumhalvön. Det finns därmed inget behov av att öka det totala antalet parkeringar. Däremot kan det bli aktuellt att omfördela parkeringar på centrumhalvön.

Det kanske vanligaste sättet att ordna parkeringar i staden är genom att upplåta gatumark. På gator bör längsgående parkeringar vara huvudprincip av både trafiksäkerhets- och estetiska skäl. Stora parkeringsytor bör överhuvudtaget undvikas i centrum.

Huvudfrågan när det gäller parkeringar i centrum är inte tillgången, utan snarare att hitta de platser som finns. Kommunen bör undersöka möjligheterna att förbättra skyltningen för att underlätta för besökare att hitta de lediga platserna.

Parkeringar som ordnats på kvartersmark bör visas mer omsorg i utformningen. Man bör undersöka hur planteringar, beläggningar, plank och liknande åtgärder kan förbättra utseendet.

Förslag:

- Kommunen ska undersöka hur man kan förbättra skyltningen till stadens parkeringsplatser.
- Parkeringsplatser ska visas större omsorg om utformningen.
- Utseendet hos stolpar och p-automater ska samordnas med gatumiljöns övriga möblering.
- Kantstensparkering i gaturummen är att föredra framför stora parkeringsytor.
- För större markparkeringar på kvartersmark bör man undersöka om planteringar, staket/plank och markbehandling kan förbättra utseendet.

Skötsel

De offentliga rummens utseende är inte enbart beroende av val av beläggning och möblering utan i minst lika hög grad av skötseln. Trasiga lampor, affischer som inte städas bort, trasiga möbler, fulla papperskorgar med mera ger en trist miljö. En god skötsel är en förutsättning för en attraktiv stadsmiljö.

Stadsmiljön måste skötas om kontinuerligt för att en god miljö ska uppnås. Därför är det viktigt att även mindre åtgärder som till exempel att byta ut trasiga plattor eller laga hål i markbeläggningen snabbt kommer till stånd. Att sköta det kontinuerliga underhållet på ett bra sätt är minst lika viktigt som att göra större förändringar i stadsmiljön. Genom att kommunen själv visar omsorg om de allmänna rummen kan även invånare och fastighetsägare uppvärdera den offentliga miljön.

Den offentliga miljön utsätts för hårt slitage vilket måste tas hänsyn till i utformningen. Det är önskvärt att stadsmiljön är så enkel som möjligt att underhålla eftersom resurserna för skötseln av stadsmiljön är begränsade. Kommunen bör prioritera de åtgärder som anses mest kostnadseffektiva. En skötselplan för stadskärnan bör därför tas fram.

Förslag:

- Kommunen ska visa omsorg i skötseln av den allmänna platsmarken.
- Tydligare prioriteringar för skötseln av de gemensamma rummen i centrum bör utarbetas. Den offentliga miljön ska hållas hel, ren och prydlig.
- Kommunen måste samverka med andra som har möblering i gaturummen så att de uppmärksammas på betydelsen av att hålla sin möblering i gott skick.
- Kommunen bör ta fram en skötselplan för staden där prioriteringar anges.

Utförning/Detaljer

Beläggning

Under 1900-talet har grus och asfalt varit den dominerande gatubeläggningen i centrum. Luleå har aldrig fått gatorna belagda med gatsten till skillnad från många andra städer. Däremot har kantstenar i granit tillsammans med gatsten i rännstenar använts mycket länge. Stenen har ramat in och avgränsat de olika ytorna och har varit ett relativt billigt sätt att förbättra gatans utseende. Ramstenen tillsammans med den stensatta rännstenen har gett en tydlig karaktär åt gaturummet och är en detalj som kan vara hållbar även för framtidens gatuutförning.

Trottoarerna i Luleå är idag belagda med betongplattor, marksten eller asfalt. Betongplattor ger ett bättre utseende än asfalt och bör vara förstahandsval för trottoarerna i centrum. Övrig detaljering av beläggning i staden måste anpassas till kostnadskrav.

Kantstenen bildar en viktig gräns där den förekommer. Kantstenen bör hållas så rak som möjligt för att ge ett ordnat intryck i gaturummen. För att uppnå detta kan det komma att bli nödvändigt att ibland anpassa parkeringslösningarna längs gatan.

Gatubeläggningen måste också utformas med hänsyn till funktionshinder. Nedsänkta trottoarkanter, ledstråk för synskadade och jämna gångytor underlättar för människor med funktionshinder. Risken för halka måste också beaktas i valet av beläggningsmaterial.

Förslag:

- Trottoarer bör avslutas med ramsten i granit.
- Trottoarer bör i första hand beläggas med betongplattor.
- Trottoarer ska erbjuda en slät gångyta för att ge bästa tillgänglighet, därför är större plattor oftast bättre än mindre.

Den förmodligen vanligaste gatubeläggningen under lång tid i Luleå centrum: asfalt på körytorna, en rännsten i tre raders storgatsten som möter en påkostad ramsten i granit som avslutar trottoaren. Trottoaren är belagd med betongplattor lagda diagonalt. Bilden visar Storgatan vid Tullgatan år 1941. Foto: Helmer Widlund, stadsarkivet.

- Där cykelbanor förekommer bredvid gångytor ska beläggningen skilja sig tydligt från gångytorna. Asfalt är oftast det bästa materialet för cykelvägar. Annan beläggning kan vara lämplig där cykelstråk korsar bilvägar.
- Kantstenen ska vara nedsänkt eller avfasad där fotgängare ska korsa gatan.
- Hållbarhet och renhållning är faktorer som ska beaktas vid val av material.
- Synskadades behov av ledstråk och andra markeringar som underlättar orienteringen ska beaktas. Sådana markeringar kan utgöras av tydliga kontraster i färg eller material.
- Beläggingsmaterial bör vara miljövänliga och återvinningsbara i så stor utsträckning som möjligt.
- Ljus egenfärg eftersträvas hos beläggingsmaterialet och färgade inslag (rött, brunt, ockra och liknande) ska användas försiktigt.

Belysning

Luleås stora kontraster mellan sommar och vinter, ljus och mörker medför att belysningen blir särskilt viktig. Under vinterhalvåret är stadslivet beroende av belysning, vi ser staden lika mycket i konstgjort ljus som i dagsljus. Ljuset är själva förutsättningen för att vi ska se staden. Att skapa en god ljusmiljö i centrum är därför centralt för att skapa en vacker stadsmiljö.

Ambitionen för belysningen i centrum ska vara att skapa en god ljusmiljö för fotgängare och cyklister och en tillräcklig belysning för biltrafiken. I huvudsak innebär detta att fotgängare och cyklister ska få mer belysning, medan bilytorna kommer att få mindre belysning.

Många av lamporna i centrum idag är gamla och ger otillräckligt med ljus. Underhållet av armaturer och stolpar är i flera fall eftersatt.

Skeppsbrogatan vid kvarteret Lärkan på 1920-talet. Det är inte bara gatubelysningen som står för ljuset i gaturummen. Ljus i och på kringliggande byggnader bidrar också till helhetsintrycket i gaturummen och är en viktig aspekt att ta hänsyn till i ljusplaneringen. Foto: Stadsarkivet.

Följden av detta är en bristfällig belysning under de mörka timmarna och ett skräpigt och slitet intryck i dagsljus.

Huvudmålet för belysningen bör vara att skapa en belysning som gör att man ser och syns. Det är viktigt både för att kunna orientera sig i staden, för att stadsmiljön ska kännas trygg och för trafiksäkerheten. Belysningen får inte blända, inte förvränga färger och det ska finnas tillräckligt med ljus på rätt ytor i omgivningen.

I arbetet med att förbättra stadens belysning framstår det som särskilt viktigt att förbättra belysningen längs de stråk som många människor använder. Till dessa stråk hör till exempel Storgatan och Kungsgatan. Av samma skäl bör stadens entréer med sina stora trafikledsarmaturer vara högprioriterade områden för förbättrad ljusmiljö.

Belysningen måste anpassas till om det är en park, ett torg eller gata som ska belysas. Gatlyktor är dessutom en viktig del av stadsrummets möblering. När man väljer belysning måste man också ta hänsyn till utseende på armaturer och stolpar. Det är önskvärt att det är i huvudsak en bestämd typ av armatur som gäller för de vanliga gaturummen. Det underlättar underhållet och ger en större enhetlighet i stadsrummets utformning.

För att få en bra ljusmiljö är det viktigt att ljuskällan är relativt nära de ytor som ska belysas. Huvudprincipen bör vara att placera belysning på stolpar eller fasader eftersom det ger ett bättre utseende och möjligheter att placera belysningen på en lämplig höjd. Vilka armaturer, stolpar och belysningskällor som är lämpliga bör behandlas i ett särskilt belysningsprogram för centrum. Arbetet med ett sådant är redan påbörjat och bör fullföljas.

I arbetet med att förbättra belysningen är det också viktigt att ibland låta äldre belysning vara kvar. Att ha flera generationers gatubelysning representerade i stadsmiljön är en kvalitet som bör tas tillvara, inte minst av kulturhistoriska skäl.

Den vanliga gatubelysningen kan behöva kompletteras med olika former av effektbelysning för att få en välfungerande ljusmiljö. Effektbelysning av till exempel byggnader, konstverk, skyltar och andra detaljer i stadsmiljön kan ofta vara ett viktigt tillskott för den totala ljusmiljön.

Förslag:

- En belysningsplan utarbetas för centrum. I förändringen av stadens belysning bör de stråk som används av många fotgängare och cyklister prioriteras, inklusive stadens entréer.
- Ljuskällor som förvränger färgskalan bör inte användas i centrummiljön.
- Gatubelysningen i centrum ska i huvudsak placeras på stolpar eller väggar.

- Linhängd belysning bör avskaffas i stadsrummen.
- Vissa äldre armaturer bör sparas för framtiden av kulturhistoriska skäl.

Stadens möblering

Huvudprinciper för möblering

Kommunen bör satsa på ett fåtal typer av offentliga möbler av hög kvalitet. Stadens möblering ska samordnas i val av modell och färgsättning och hållas välvårdad för att ge ett gott helhetsintryck. Genom att begränsa antalet och typer av möbler blir det lättare att uppnå ett välordnat intryck, underhållet underlättas och möbleringen blir en tydligare del av stadens karaktär.

Det är viktigt att stadsmiljön inte blir övermöblerad. Öppna ytor, rymd och sikt är viktiga kvaliteter i en stadskärna som i stora delar är mycket hårt exploaterad. För mycket möbler, planteringar och anordningar gör stadsrummen svåränvända och röriga.

Ibland blir det många olika funktioner som ska samsas på en begränsad yta. Det krävs vissa regler och principer för möblering för att olika funktioner och behov ska kunna samsas i. Foto: Pär Pettersson.

För gaturummets möblering gäller i huvudsak att den inte ska vara i vägen för människors rörelser eller bryta viktiga siktlinjer. Möbler ska placeras ut på en genomtänkt och ordnat sätt. Detta gäller både för kommunens möblering och för möblering som fastighetsägare eller näringsidkare står för i stadsrummen.

Möbler bör vara fast monterade i mark eller vägg, men med möjlighet att ta loss dem för vinterförvaring. Varje möbel ska placeras på egen stolpe eller annan egen upphängningsanordning eller fästas i marken på annat sätt.

Möbler som blivit utslitna och fungerar dåligt ska tas bort. Möbler ska inte placeras ut om de inte är möjliga att hålla i gott skick. Det är önskvärt att kommunen satsar på att begränsa antalet möbler både när det gäller typer och modeller.

Förslag:

- Kommunen ska satsa på ett fåtal typer av offentliga möbler som ska vara av hög kvalitet och underhållas regelbundet.
- Övermöblering ska undvikas i de offentliga rummen.
- Möbleringen ska samordnas i val av modeller, material och färgsättning.
- Möbler som stolpar, cykelställ och papperskorgar ska sitta fast monterade i marken.
- Möbler ska placeras så att de inte hindrar människors rörelser och inte skymmer viktiga siktlinjer.
- Att ta bort möbler som inte fungerar eller som är dåligt underhållna är minst lika viktigt för att skapa en vacker stadsmiljö som att tillföra nya möbler.

Färgsättning

I valet av färgsättning i stadsmiljön måste man ta hänsyn både till den färgskala som är dominerande i stadsmiljön och till typen av möbel. Det är viktigt att möbleringen får en samordnad färgsättning som fungerar väl i Luleå.

De detaljer som ska målas är i huvudsak olika plåt- och smidesdetaljer. Det handlar om lykt- och trafikstolpar, om smidesdetaljer på sittbänkar, papperskorgar, räcken och busskurer.

I hög utsträckning ska färgerna i Luleås stadsrum ges av olika materialfärger. Det gäller stenläggningar, sittbänkar, trädgaller och blomkrukor.

Svart är en vanlig färg på busskurer och stolpar idag, men blir ofta väl dominerande. En mörkt grå färg är en lämplig kulör för lyktstolpar i stadsmiljön och också för cykelställ och räcken. Lyktstolpar och papperskorgar i parker och naturområden målas mörkgröna.

För smidesdetaljer på parkbänkar föreslås svart. Andra smådetaljer i metall i stadsmiljön kan också lämpligen målas svarta.

Sittbänkar som placeras i gaturummen bör få behålla sin träfärg. I parkrum väljs gröna parkbänkar.

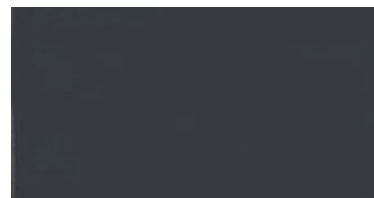
Möbler som är avsedda att bibehålla sin materialfärg, till exempel stenspallare och planteringsfat målas förstås inte. Vid användning av olika betongmaterial ska färgad betong användas sparsamt.

Förslag:

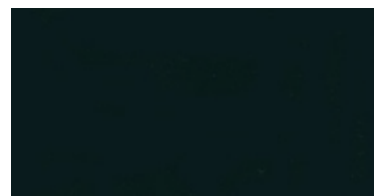
- Grafitgrå bör vara förstahandskulör för stolpar, stamskydd och metall detaljer på övrig möblering i stadsmiljön.
- Stolpar i svartgrön kulör är lämpliga för parkrum.
- Trädetaljer på parkbänkar bör inte målas. I stadsrummen ska parkbänkar vara bruna eller träfärgade, gröna parkbänkar används endast i parkmiljöer.
- Man bör eftersträva att använda naturmaterial i blomkrukor och pollare. Dessa ska förstås inte målas.

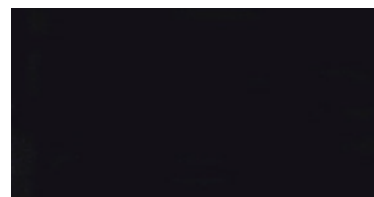
RAL 9006, Aluminiumgrå används till vissa trafikstolpar och motorvärmare.

RAL 7024, grafitgrå, används för lyktstolpar, armaturer, cykelställ, stamskydd och räcken.

RAL 6012, svartgrön, används på lyktstolpar och papperskorgar i park- och naturmark.

RAL 9004, svart, används till parkbänkars smidesdetaljer samt övriga smådetaljer i stadsmiljön.

Betong används till trottoarbeläggning, till pollare och mycket mer.

Betongens yta kan varieras för att ge beläggningar mer variation och liv.

Natursten är mycket slitstarkt, åldras vackert och är ett levande material.

Trä har olika färg beroende på träslag och ytbehandling. I stadsmiljön används trä framförallt i sittbänkar.

Sittmöbler

Sittplatser har stor betydelse för stadslivet och utgör en självklar bekvämlighet i stadsmiljön. Möjligheten att sätta sig ner och vila är viktig inte minst för äldre och rörelsehindrade personer. Fler sittplatser i stadsrummen, både i form av bänkar och andra sittplatser är därför ett viktigt medel för att förbättra stadsmiljön.

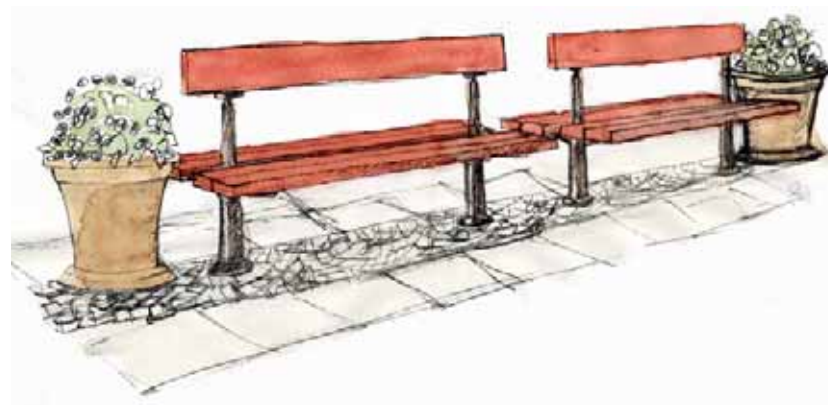
Som sittmöbler i staden räknas bänkar av olika slag, och olika typer av sekundära sittplatser som till exempel murar, staket, trappor och andra anordningar i stadsrummen. Det är viktigt att stadsmiljön innehåller många platser där man kan sitta ner under hela året, även under vintern. Idag finns en brist på både sittbänkar och sekundära sittplatser i stadsmiljön.

Bänkar bör framförallt placeras så att de står i solen vid välanvända stråk. De vänds med fördel så att de som sitter kan se på folklivet.

Man bör hålla sig till en typ av sittbänkar för alla gaturum. Bänkarna ska vara fast monterade, men gå att ta loss för vintern. I stadens parker anpassas valet av bänk efter parken.

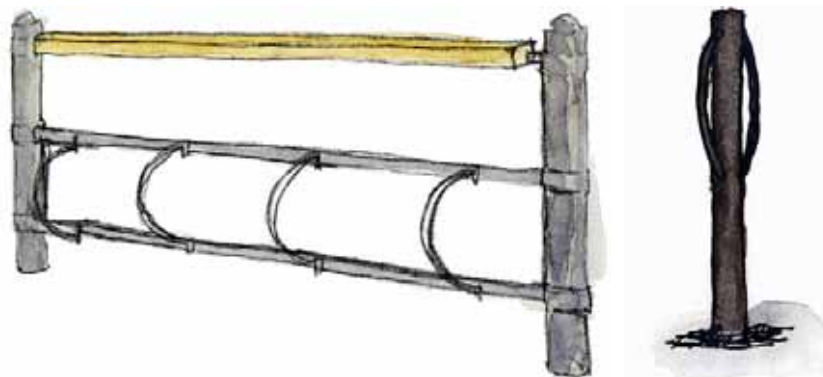
Bänkar utan ryggstöd passar i miljöer där man inte vill att bänken ska utgöra en gräns, till exempel i hamnområden där utsikten över vattnet är viktig.

Dubbelsoffor ger många sittplatser på liten yta och passar bra där människor passerar på båda sidor om bänken. Smala soffor är också en bra lösning där det är trångt. Sittplatser kan kombineras med blomkrukor enligt bilden där så önskas. På detta sätt skapas ett möbleringsstråk i gatan som gör att framkomligheten blir stor samtidigt som de som väljer att sätta sig ned för en mer skyddad sittplats.

Armstöd är särskilt viktiga för att rörelsehindrade ska kunna använda soffan. Grönmålade soffor används i parkmiljö.

Cykelställ är viktiga för att hålla ordning i stadsmiljön. Det är viktigt att det är enkelt att använda cykeln i staden, samtidigt som parkerade cyklar inte heller får utgöra ett hinder för gående.

Cykelställ

Cykelställena ger en anvisning var man ska parkera och ska gärna också ge möjlighet att låsa fast cykeln. De ska placeras så att de inte riskerar att utgöra hinder för gående. Långa staket av cykelställ bör undvikas så att det är möjligt att passera tvärs cykelparkeringen.

Idag tas cykelställena in för vinterförvaring i staden. Att allt fler använder cykeln också på vintern innebär att det kommer att finnas ett visst behov för cykelparkeringar även under vintern. Cykelställ med sittplanka ger möjlighet att sitta ner en stund och vila.

Papperskorgar

Det är viktigt att papperskorgar finns på många platser i staden. Papperskorgar bidrar till att stadsmiljön hålls ren och skräpfri. Papperskorgar bör vara i plåt, de ska vara fågelsäkra och enkla att tömma och att hålla rena. Papperskorgarna målas enhetligt och monteras på egen stolpe eller sår på egen sockel. Dagens bruk med att sätta fast papperskorgarna på lyktstolparna avskaffas.

Planteringskärl

Planteringskärl bör vara i sten, stenliknande material eller metall. Liksom andra möbler i gaturummet ska de inte ge ett flyttbart intryck.

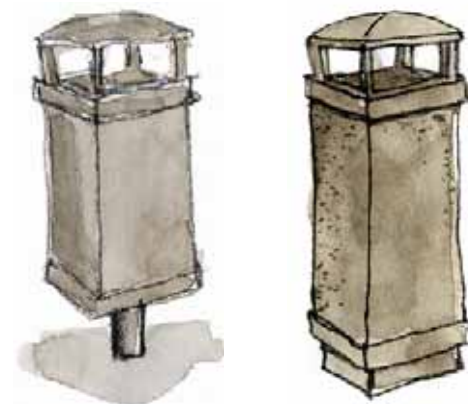
Idag förekommer en del planteringskärl i trä och också i plast och glasfiber. Dessa passar bättre i parkmiljöer eller i stadens ytterområden. Planteringskärl placeras som andra möbler avseende siktlinjer och rörelsestråk.

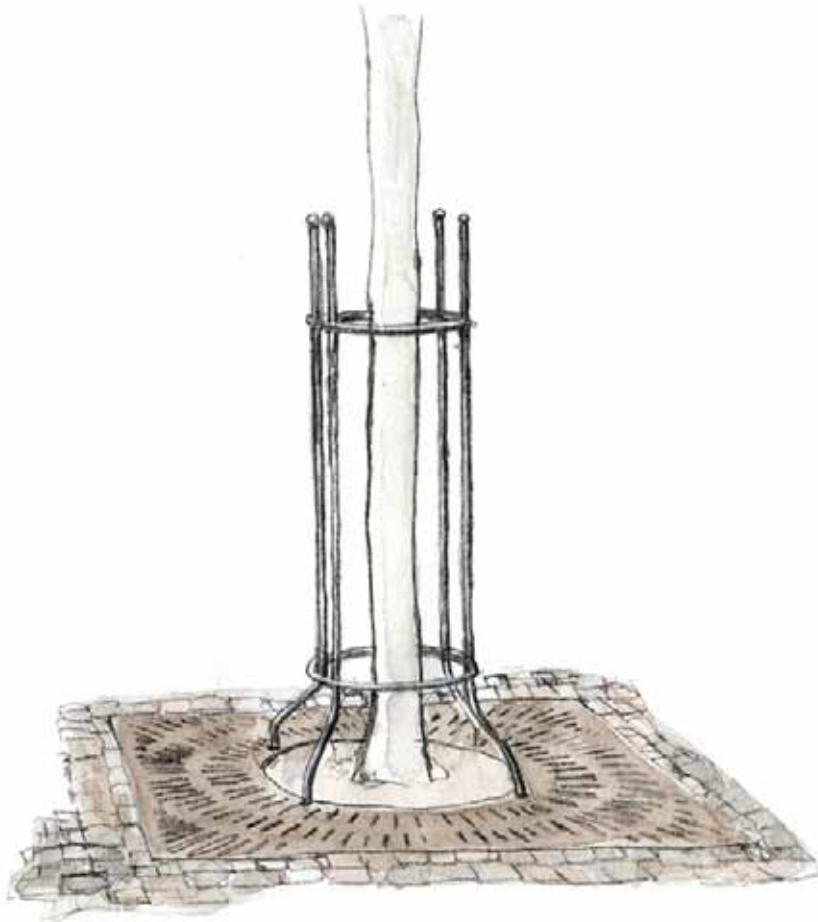

Blommor kan användas för att markera till exempel en port i stadsmiljön. Blomkrukor bör alltid placeras så att de inte är i vägen, direkt vid fasad eller i ett möbleringsstråk längre ut i gatan. (Se även bänkillustration på föregående sida.)

Papperskorgar placeras på egen stolpe eller sockel.

Papperskorgar behövs där många människor rör sig och där man står och väntar, till exempel vid hållplatser.

Stamskydd används både för att binda upp träd och skydda dem från skador från till exempel snöröjningsfordon.

Stolpar, pollare, trädgaller och stamskydd.

Stamskydd och trädgaller skyddar träd från skador. En enhetlig typ av stamskydd och trädgaller föreslås att användas i stadsmiljön på centrumhalvön. Där inte trädgaller anses nödvändigt kan det räcka med att enbart montera stamskydd. Stamskydd målas svarta, trädgaller behåller sin materialfärg.

I stadsmiljön ska man sträva efter att använda så få stolpar och pollare som möjligt. Stolpar och pollare färgsätts i enlighet med vad som sägs under rubriken ”färgsättning”.

Pollare i sten passar bra i hammiljö och i kombination med stenläggning.

Lekredskap

Lekredskap ska anpassas till den rumsliga skalan i centrum. Lämpliga placeringar för lekredskap är öppna platser och parker.

Små byggnader i gaturummet

byggnader som kiosker, offentliga toaletter, telefonkiosker och liknande. Små byggnader kan bli betydelsefulla inslag i gaturummen om de ges en omsorgsfull utformning.

Mindre byggnader placeras liksom andra möbler på ett sådant sätt att de inte hindrar människors rörelser och inte skymmer viktiga siktlinjer. De mindre byggnaderna ska självklart underhållas kontinuerligt.

Många av byggnaderna i gaturummet ägs inte av kommunen. Det gäller till exempel telefonautomater, elskåp och transformatorstationer. I dessa fall måste frågor om underhåll, utseende och placering lösas gemensamt av kommunen och berörda ägare.

Förslag:

- Små byggnader som kiosker, transformatorstationer och busshållplatser ska visas stor omsorg i utformningen så att de utgör positiva tillskott till gaturummen.

Skyltning

Det förekommer en rad olika typer av skyltar i centrum såsom trafikskyltar, informationsskyltar, reklam- och butiksskyltar. Skyltar kan bidra till en vacker stadsmiljö och bör också göra det.

Huvudprinciperna för skyltar i stadsmiljön är att de ska anpassas till fotgängarskalan, till gaturummet och till den byggnad den ska placeras på. Skyltar som ska placeras på husfasad är bygglovpliktiga inom planlagda områden.

När skyltningen blir för intensiv i ett gaturum riskerar informationen att drunkna. Alltför intensiv skyltning i form av trafikskyltar, reklam, butiksskyltar och informationsskyltar leder till en rörig gatumiljö där information inte når fram. Därför är det önskvärt att begränsa antalet skyltar i stadsmiljön.

Gaturummen bör i huvudsak utformas på ett sådant sätt att behovet av trafiksskyltar blir så litet som möjligt. Trafiksskyltar kan med fördel placeras direkt på husfasader för att minska mängden stolpar i gaturummet. Där stolpar måste användas bör man välja en bågformad stolpe.

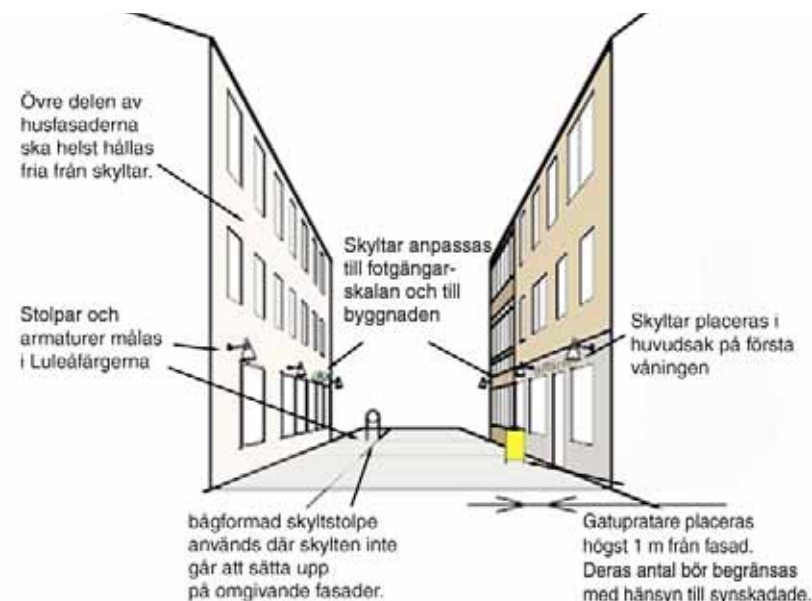
Det finns ett behov av informationsskyltar i stadsmiljön. Till informationsskyltar hör skyltar som visar vägen till viktiga målpunkter och också skyltar med gatunamn och husnummer.

Informationsskyltar som visar vägen till viktiga serviceställen behövs i centrum.

Förslag:

- Gaturum ska gestaltas på ett sådant sätt att behovet av trafikskyltar minimeras.
- Trafiksskyltar placeras med fördel på husfasader, i andra hand på bågformad stolpe i gaturummen.
- Skyltar bör anpassas till fotgängarskalan.
- Särskild hänsyn ska tas till byggnadernas arkitektur vid valet och placeringen av skyltar.
- Informationsskyltar behövs i stadsmiljön. Kommunen bör ta fram ett förslag till utformning och placering av informationsskyltar i centrum.
- Det ska finnas möjligheter till affischering för allmänhet, föreningar och inför olika arrangemang på särskilt avsedda platser på attraktiva platser i staden.

Huvudsakliga principer för skyltning i stadsrummen.

Tillfällig möblering

I staden förekommer en rad tillfälliga möbleringar. Till de tillfälliga möbleringarna hör julbelysning, flaggspel, tillfälliga skyltar, is-skulpturer, blomarrangemang, men också marknadsstånd, tivolin och liknande.

Tillfällig möblering ska vara just tillfällig. Förändring och förnyelse av den tillfälliga möbleringen ger variation i stadsrummen och är också ett sätt att anpassa stadsmiljön till årstidsväxlingarna.

I huvudsak gäller samma principer för den tillfälliga möbleringen som för den fasta möbleringen. Den tillfälliga möbleringen ska anpassas till den plats där den ska placeras, hållas i gott skick och inte placeras så att den hindrar människors framkomlighet.

Den tillfälliga möbleringen kan vara mycket mer varierad och uttrycksfull än den fasta möbleringen. Men även när det gäller tillfällig möblering bör man försöka undvika att övermöblera i stadsrummen. Undantag från detta gäller vid marknader och andra utrymmeskrävande arrangemang som pågår under en kort tid.

Uteserveringar

Uteserveringar tillför både trivsel och en angelägen funktion i gaturummen sommartid. Uteserveringar utgör en del av gatans möblering och är en del av det offentliga rummet.

Uteserveringarna ska bilda en helhet i utformningen och ett särskilt uteserveringsprogram har därför tagits fram. Huvudregeln är att uteserveringar ska ha så lite fasta anordningar som möjligt för att understryka att uteserveringarna är möbler i gaturummet, inte byggnader. Fast tak över serveringen är olämpligt, och uppbyggda golv ska undvikas, i synnerhet på gånggatan.

En uteservering får inte hindra människor från att ta sig fram och ska vara tillgänglig även för rörelsehindrade. Uteserveringar bör placeras i direkt anslutning till serveringslokalen och ska inte uppta större längd av fasaden än serveringslokalens längd. När flera uteserveringar

ligger längs en gata ska alla serveringar sträcka sig lika långt ut i gatan. Detta för att underlätta framkomligheten längs gatan.

För att understryka att uteserveringen utgör en del av gatans möblering ska fasta avgränsningar undvikas, eller vara så genomsiktliga som möjligt. En avgränsning runt serveringen krävs om serveringslokalen har utskänkningstillstånd, men det staketet får inte vara högre än 1,10 meter. Avskärmningen ska gå att känna med petkäpp och vara stabil. Finns flera uteserveringar längs samma stråk ska alla dessa ha samma placering i gatusektionen.

Förslag

- Stadens uteserveringsprogram ska uppdateras och ligga till grund för prövning av markupplåtelse och bygglov.

Uteservering på Storgatan där gatan används som golv och avgränsningen är genomsiktig.

Referenslitteratur:

Grönplan och trädplan för Luleå centrum, *Luleå kommun parkavdelning*, 1984

Program för fördjupad översiktsplan i centrum, *Luleå kommun stadsbyggnadskontoret*, 1994.

Trafikprogram för för Luleå centrum och Östermalm, *Luleå kommun gata och trafik*, utkast 1996-03-06

Handikapplanen, *Luleå kommun*

Parkering i Luleå centrum 2002, *Linnea Viklund, Luleå kommun tekniska förvaltningen*. 2002-08-14

Trafik för en attraktiv stad, underlag, *Svenska kommunförbundet och Vägverket*, version 0.6 2003-10-06